

ANTIMISE – COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN BUZĂU

Lucia Maria DUMA

Antimisul este cel mai important dintre obiectele liturgice confecționate din pânză. Termenul antimis vine de la grecescul *antimesion*, preluat din latinescul *antemensa*, ceea ce înseamnă „pe masă” sau „în loc de mesă”. Antimisul este un înlocuitor mobil al Sfintei Mese, care se mai numea și jertfelnic, trapeză sau altar, deoarece pe el se pun și se sfințesc Cinstitele Daruri, adică se săvârșește Sfânta Jertfă, la liturghie¹. Antimisul este confecționat din pânză de in, bumbac sau de mătase și are formă aproximativ pătrată, având pe el imprimat scena pregătirii pentru înmormântare a trupului Domnului.

Antimisul a fost întrebuințat în biserica creștină, din cele mai vechi timpuri, din nevoia practică de a săvârși Sfânta Liturghie și acolo unde nu erau altare sfințite. Cei mai mulți specialiști stabilesc ca dată pentru apariția antimisului Sinodul Trulan (692) – Sinodul VII Ecumenic (787). Unii teologi susțin că originea antimisului vine din vremea marilor prigoane împotriva creștinilor. Atunci, spre a feri Sfintele Daruri să fie pângărite de păgânii care năvăleau în biserici în timpul slujbelor, preoții le înfășurau într-o pânză sfințită și se retrăgeau într-un loc ferit unde continuau slujba Sfintei Liturghii². În perioada prigoanei Sf. Liturghie se oficia cel mai adesea pe mormintele martirilor, de aceea s-a luat obiceiul de a se pune într-un „buzunăraș” de pe dosul antimisului părticele din sfinte moaște³.

Antimisul nu poate lipsi de pe nicio Sf. Masă din bisericile în care se slujește Sf. Liturghie, fără el nu se poate oficia slujba. În împrejurări deosebite (în timp de război), se poate face slujba în orice loc potrivit dacă ai un antimis.

Despre forma antimiselor putem spune că cele mai vechi erau cu laturile egale, dimensiunile fiind de 50 – 60 cm. „Antimisul e o năframă în pătrat de in sau mătase cu moaște ale martirilor, pe care e desenată înmormântarea

¹ Ene Braniște, *Liturgica generală*, Ed. IBM al BOR, București, 1993, p. 603-605.

² ***, *Invățătură de Credință Creștină Ortodoxă*, Ed. EIMBOR, București, 2000, p. 233.

³ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 342-345.

Domnului nostru Isus Christos”⁴. Culoarea pânzei din care erau confecționate antimisele era culoarea naturală a fibrei de in, alb ușor gălbuie. Mai târziu prin secolul al XIX-lea apar și în culorile galben, cafeniu, verzui, albastru sau roz. Primele antimise erau pictate sau brodate, mai târziu s-a recurs la tehnica imprimării, care era mai rapidă și mai puțin costisitoare.

Antimisul simbolizează mormântul Mântuitorului, precum și giulgiul în care a fost înfășurat Trupul Domnului la punerea lui în mormânt. Pe lângă punerea în mormânt care este scena principală a iconografiei antimisului, mai figurează crucea răstignirii, cununa de spini, ciocanul și cuiele, sulița, cocoșul care cântă de trei ori, precum și alte reprezentări care ne aduc aminte de patimile Mântuitorului. În cele patru colțuri sunt cei patru evangheliști cu simbolurile lor, iar pe margine găsim scris troparul punerii în mormânt: „Iosif cel cu bun chip, de pe lemn luând preacurat Trupul Tău, cu giulgiu curat înfășurându-L și cu miresme, în mormânt nou îngropându-L, L-a pus”.

În partea superioară a antimisului, pe mijloc, pe revers, într-un buzunărel bine închis prin cusătură, se află o infimă părticică din moaștele unui sfânt, încorporată într-un sâmbure de ceară. Tradiția de a prinde o părticică din moaște în antimis își are rădăcinile din perioada în care creștinii se adunau la mormintele martirilor de ziua proslăvirii lor și lespeda mormântului care adăpostea sfintele moaște devenea altarul de jertfă.

În partea de jos se află inscripția cu mențiunea hramului bisericii pentru care este antimisul, data și semnătura ierarhului care l-a dat. „După tradițiunea veche... antimisele se sfințesc de episcop, trimitându-se în dar bisericilor. Ele se pot purta din loc în loc și lipsind biserica sau sf. masă, preotul poate săvârși sf. liturghie, întinzând antimisul. Aceasta se face în general de preoți militari, cari nu au totdeauna biserică în apropiere”⁵. Antimisul este și un „simbol” al autorității ierarhului locului, al binecuvântării sau încuviințării sale ca într-un lăcaș de cult să se desfășoare activitate bisericească normală, fiind mărturia bunelor raporturi dintre ierarhul locului și preoți. Antimisele se sfințesc prin stropire cu vin roșu, cu apă de trandafir, cu ungere cu sf. mir și cu punerea părticelelor din sf. moaște unse cu sf. mir, împreunându-se toate acestea cu rugăciuni⁶.

Atribuirea antimisului diferă de la un loc la altul. În unele părți episcopul atribuie un antimis fiecărui preot în parte, în alte locuri se dă un antimis fiecărei biserici. În cazul decesului sau schimbării episcopului, antimisele vechi, sunt retrase; moaștele vor fi scoase și introduse în antimisele noi,

⁴ Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Ed. Consiliului Eparhial Ort.-Rom. din Bucovina, Cernăuți, 1929, p. 247.

⁵ *Ibidem*, p. 248.

⁶ *Ibidem*, p. 876.

semnate și sfințite de noul episcop. Imediat după instalare, noul episcop dispune imprimarea unei noi serii de antimise⁷. Ele sunt sfințite, destinate nominal fiecărei biserici sau mănăstiri și semnate unul câte unul cu propria mână. Antimisul este „documentul” prin care episcopul autorizează oficierea Sfintei Liturghii într-o anumite biserică. Dacă episcopul retrace un antimis dintr-o biserică, în acea biserică nu se mai poate sluji Liturghia, chiar dacă biserica este sfințită. Este interzis să se slujească dacă antimisul este rupt, zdrențuit, cu literele șterse sau înnegrit. Antimisele actuale sunt confecționate din diferite tipuri de pânză, chiar sintetice, sunt uneori de foarte slabă calitate artistică sau iconografică.

În colecția Muzeului Județean Buzău se găsesc cinci antimise datate astfel: 1766 (foto 1), 1830, 1851 (foto 2), 1905 (foto 3), 1980 (foto 4). Toate antimisele au fost restaurate în laboratorul muzeului.

În acest articol voi prezenta etapele restaurării antimisului din anul 1830 (foto 5).

Antimisul este imprimat pe pânză din in, are dimensiunile de 59 cm x 53 cm. În centrul lucrării este redată *Punerea lui Isus în mormânt*. Mântuitorul, susținut de Iosif este așezat pe giulgiu. Maica Sa îndurerată, având mâinile împreunate în semn de rugăciune, este sprijinită de evanghelistul Ioan. Deasupra capetelor aureolate ale acestora se zăresc inscripțiile care îi desemnează. De o parte și de alta a crucii, doi îngeri țin în mâini lumânări aprinse. În planul următor se află crucea. Pe cruce atârnă coroana de spini, legătura de nuiete și biciul; pe ea sunt fixate și cuie, toate constituind instrumente ale Patimilor. Pe cruce se reazimă sulița cu care a fost străpunsă coasta lui Isus și trestia cu buretele înmuiat în oțet. În colțurile compoziției apar, înscrise în medalioane ovale, busturile celor patru evangheliști ținând *Evanghelia* în mâini: Matei, Marcu, Luca și Ioan. Medalioanele sunt bogat ornamentate iar în partea superioară au câte un îngerăș. Pe margini antimisul prezintă un chenar amplu, compartimentat, în care sunt redată instrumentele *Patimilor*: potirul sau paharul suferințelor, legăturile de la mâini, scara, sulița, trestia cu buretele înmuiat în oțet, cămașa, punga cu cei 30 de arginți pentru care l-a vândut Iuda pe Isus. În colțurile chenarului se află simbolurile evangheliștilor: îngerul – Matei, leul – Marcu, taurul – Luca și vulturul – Ioan. Pe antimis avem un text care este dispus deasupra și sub scena principală: „Acest dumnezeiesc jertfelnic pe care se săvârșește dumnezeiasca și sfințita

⁷ La 2 februarie 2010, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a oficiat slujba sfințirii a 1001 de antimise noi care vor fi dăruite tuturor parohiilor și schiturilor din Arhiepiscopia Bucureștilor. Vezi ziarul „Lumina” din 3 februarie 2010, București.

slujbă s-a sfințit de prea sfințitul episcop al Buzăului, kir Chesarie la anul 1830”.

Starea de conservare a obiectului a impus o analiză minuțioasă și de durată, luând în considerare vechimea obiectului, importanța liturgică, precum și uzura funcțională la care a fost supus. La fel ca și antimisele din anul 1766 și 1905 care au fost restaurate, conservate și descrise în alte articole și acest antimis prezintă deteriorări fizice și chimice produse de diferiți factori. Având în vedere împăturirea antimisului într-un anumit mod, s-a realizat un „caroiaj” de nouă pătrate egale, afectând în mod accentuat țesătura din in, lăsând în urmă zone lacunare, pierderi mici de țesătură pe linia de împăturire a obiectului datorită uzurii funcționale specifice. Pe toată suprafața sunt pete de proveniență organică: pete de grăsimi, pete de ceară, amprente și pete de origine necunoscută. În multe locuri depunerile de ceară de la lumânări formează cruste pe suprafața piesei textile. Reversul obiectului este foarte murdar, „afumat”, pe toată suprafața. În general țesătura se caracterizează prin fragilitate excesivă, este puternic deshidratată și decolorată, datorită efectului luminii precum și a mediului necorespunzător de păstrare și manipulare.

Prima operație în procesul de restaurare a constat în îndepărtarea prafului, folosind pensule moi.

După terminarea acestei operații a urmat scoaterea petelor de ceară cu ajutorul bisturiului, apoi prin aplicarea unui slab tratament termic folosind hârtie de filtru. Surplusul de ceară a fost înlăturat prin tamponare cu solvent – tetraclorura de carbon (se mai folosește și la scoaterea petelor de cremă de ghetă, grăsimi, uleiuri, vopsea pe bază de ulei de in).

Țesătura fragilizată a impus și un tratament pentru emolierea fibrei ce a constat dintr-o baie de înmuiere cu soluție compusă din 0,5% glicerină, 20% alcool etilic în apă distilată. Pentru curățirea umedă am folosit un detergent natural – decoct de *Radix Saponaria*. Pregătirea soluției: un pachet de 100 gr. plantă se ține la înmuiat în 10 litri apă timp de 24 de ore, după care se fierbe timp de o oră, se lasă să se decanteze, se strecoară, se diluează o parte soluție cu trei părți apă distilată. Curățirea s-a făcut prin imersare. Se agită soluția cu un burete și cu ajutorul unor pensule moi se insistă pe zonele cu pete. Se clătește de mai multe ori cu apă distilată. În ultima baie se adaugă glicerină pentru redarea elasticității fibrei și emolierea țesăturii. Uscarea s-a făcut cu ajutorul hârtiei de filtru.

Pentru că țesătura era fragilă, consolidarea s-a făcut prin lipire pe un suport textil (pânză din bumbac, vopsită într-o culoare apropiată). Lipirea s-a făcut cu sarpifan, cu ajutorul fierului de călcat, așezând pe rând hârtie siliconată, pânza suport impregnată cu sarpifan, antimisul și ultimul strat hârtie siliconată pentru protecție. Sarpifanul este un adeziv termoplast, face parte din clasa poliesterilor pe bază de etilenă. Poate fi pus pe textilă sub formă de

pulbere sau sub formă de soluție care formează o peliculă transparentă pe suprafața textilei. Este reversibil și neutru din punct de vedere chimic, cu un pH. 6,5 – 7,5. Soluția de lipire se prepară în concentrație de 3 – 7 % sarpifan pulbere în alcool etilic, ținându-se pe baie de apă încălzită până la dizolvarea completă. Soluția este incoloră, se pensulează într-un strat subțire pe suportul textil. Pelicula este elastică, transparentă, iar reversibilitatea este rapidă, printr-o tamponare ușoară cu alcool etilic⁸. Pe margine a fost prins în unele puncte, cu un ac foarte fin, cu fire din mătase, evitând în acest mod distrugerea materialului și vizibilitatea cusăturii (foto 6).

La final am dublat piesa cu pânză de bumbac, pentru prindere am folosit fire din mătase naturală vopsite în ton (foto 7).

În procesul de restaurare am folosit materiale compatibile cu piesa urmărind în primul rând starea de sănătate a piesei și apoi partea estetică a acesteia. Prin restaurare nu se urmărește aducerea piesei la statutul de creație nouă, ci redarea echilibrului pierdut prin degradările inevitabile datorită funcționalității și a trecerii timpului, precum și respectarea autenticității și integrității fiecărei piese.

Abstract

The Antimins is the most important liturgical object made of linen. In Buzau County Museum's collection are five Antimins from different years: 1766, 1830, 1851, 1905, 1980. The paper presents general information about Antimins, their description, focusing on steps to restore the Antimins in 1830.

⁸ Spiridonia Macri, *Metode noi de conservare a pieselor textile cu grad avansat de deteriorare, cu ajutorul unor adezivi sintetici*, în *PEUCE*, XIII, Tulcea, 2000, p. 262.

Foto 1. Antimis, 1766

Foto 2. Antimis, 1851

Foto 3. Antimis, 1905

Foto 4. Antimis, 1980

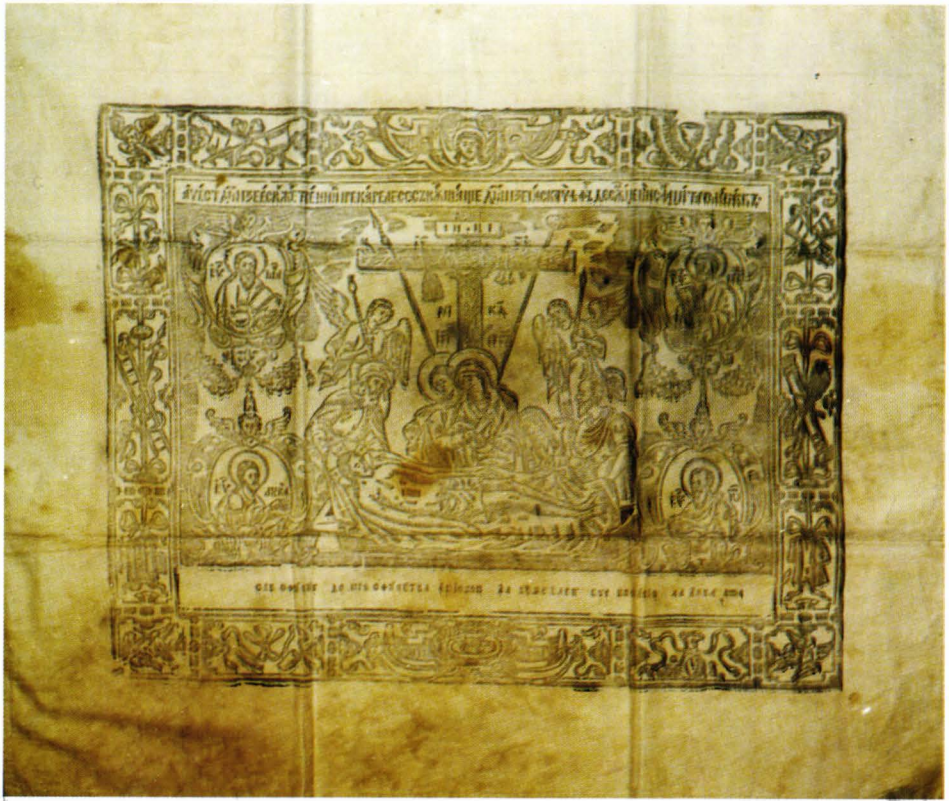

Foto 5. Antimis, 1830 - înainte de restaurare

Foto 6. Antimis, 1830 - după restaurare

Foto 7. Antimis, 1830 - dublat după restaurare